

Iran

1. Innledning

Totalt bor det nærmere 12.000 iranere i Norge. Disse har kommet som overføringsflyktninger, asylsøkere eller som familiegjenforente. Norge har bosatt om lag 5500 iranske overføringsflyktninger siden 1983. Av disse er ca. halvparten kurdere, mens de øvrige tilhører ulike etniske, religiøse og politiske grupperinger.

Menneskerettighetssituasjonen i Iran har ikke blitt vesentlig forandret den siste tida. Fortsatt undertrykker iranske myndigheter personer på grunn av politisk oppfatning, religion eller annet. UNHCR har behov for å gjenbosette ca 1880 iranske flyktninger som oppholder seg i Tyrkia i 2005. Tyrkia er det landet det er størst behov å gjenbosette iranske flyktninger fra, men behovet er redusert med 600 fra 2004.¹

Delkvoten for flyktninger fra Midt Østen i 2004 er på 50 plasser. Denne kvoten har i sin helhet blitt brukt til iranske flyktninger.

2. Historisk og politisk utvikling

Fra sjahmakt til prestestyre

Pahalvi-dynastiet under Sjah Mohammad Reza Pahalvi regjerte til revolusjonen i 1979. Sjahen forsøkte å gjøre Iran til et moderne land med en sekulær politikk. For å utnytte landets strategisk viktige posisjon knyttet sjahen seg sterkt til USA og CIA. Mot slutten av 1970-tallet vokste motstanden mot sjahens styre og hans hemmelige politi, Savak. Politiske motstandere

¹ "UNHCR Projected Global Resettlement Needs 2005", Geneva, June 2004

ble forfulgt og satt i hemmelige fangeleirer der mange døde. Sjahan mistet dessuten mye makt da han forsøkte å svekke prestenes rolle og få kontroll med de religiøse institusjonene.

Ayatollah Khomeini ble den første religiøse lederen i den nyopprettede islamske republikken. I en folkeavstemning sa et overveldende flertall ja til å innføre islamsk republikk. Det første året etter revolusjonen ble det startet nye partier og aviser. Kommunistene som hadde blitt forfulgt under sjahan og flyktet, begynte å komme hjem igjen. Et år etter revolusjonen ble politiske partier forbudt, og det ble ulovlig å stille til valg hvis man ikke støttet revolusjonens mål. Khomeini baserte sin nye modell på at Allah alene er lovgiveren, og han har gitt de nødvendige lover gjennom Koranen og sharia.²

I 1997 ble Mohammad Khatami valgt til president i Iran. I begynnelsen av hans regjeringstid så mange intellektuelle, forfattere og journalister lysere på sjansene for å ytre seg fritt, men troen på politisk frihet og kvinnefrigjøring varte ikke lenge.³ Det foregår en stadig mer tilspisset maktkamp mellom folkevalgte organer og prestestyrets maktsentra, der reformistene er på stadig vikende front. De fleste observatører er enige om at misnøyen i folket er stor. Spenningen nådde et foreløpig klimaks sommeren 2003 med store studentdemonstrasjoner, sympatidemonstrasjoner, og brutale motangrep fra den konservative leirens frivillige militser.

Flyktningbakgrunn

I de første årene etter revolusjonen var det relativt mange som flyktet fordi de var tilhengere av Sjahan, og mange av dem hadde hatt arbeid eller verv direkte knyttet til Sjahens regime. Norge har vært forsiktig med å innvilge personer som har jobbet innenfor Sjahens sikkerhetstjeneste. Da krigen mot Irak brøt ut, og under krigen, var det mange unge, enslige menn som flyktet fra krigen eller fordi de ikke ønsket å delta i hæren.

Helt fra revolusjonen i 1979 har det vært aktive politiske organisasjoner i Iran i opposisjon til regimet. Disse organisasjonene er ulovlige, og medlemskap og aktiviteter kan føre til forfølgelse og lange straffer. De største kurdiske organisasjonene er det Kurdiske demokratiske parti i Iran (KDPI), og Komalah som er en marxistisk leninistisk organisasjon. De aller fleste kurdere fra Iran som har kommet til Norge har vært aktive i KDPI. En del av disse har kommet fra leiren Al-Tash utenfor Bagdad.

Mojahedin-e Khalq (MKO/PMOI), etablert i 1966, er den største venstreorienterte gruppa i Iran. Til forskjell fra andre venstreorienterte grupper i Iran, har denne basis i islam. Flere medlemmer av denne organisasjonen har kommet som overføringsflyktninger eller asylsøkere opp gjennom årene. Etter at MKO havnet på EUs og USAs liste over terroristorganisasjoner, har imidlertid Norge blitt mer restriktive med å innvilge personer som tilhører denne organisasjonen.

Fadai-ye Khalq er en annen relativt stor organisasjon. Den er en marxistisk organisasjon, som blant annet var inspirert av geriljabevegelser i andre land. Organisasjonen ble etablert i 1971 ved at tre ulike marxistiske grupper slo seg sammen. En av dem var utbrytere fra Tudeh partiet. Tudeh partiet er det eldste eksisterende kommunistpartiet i Midtøsten. Partiet ble etablert i 1941, og det har alltid vært Sovjettro.⁴

² "Islam i Iran" av Agnete Lyssand, 1998

³ Dag og Tid nr. 6, torsdag 8. februar 2001

⁴ Islamic republic of Iran av Lawrence G. Potter

Fremtidsutsiktene i Iran

Det øverste organ i Iran, Vokterrådet, underkjente et stort antall reformister ved rådets granskning av kandidater til parlamentsvalget i 2004.⁵ 1. februar, på 25 års dagen for Khomeinis tilbakekomst fra eksil, gjennomførte ca 125 parlamentarikere en masseprotest og leverte inn sine avskjedssøknader. I en uttalelse anklagde parlamentarikerne de konservative for å forsøke og opprette en type islam etter modell fra taliban. Den eneste reformistgruppa som besluttet å delta i valget var president Khatamis eget parti, noe som ble kritisert av andre reformister. EUs utenriksministre beklaget sterkt måten valget var blitt gjennomført og kalte valget et tilbakeslag for demokratiet.

Med hensyn til sosiale rettigheter, særlig for kvinner, gjenstår også mye. Reformistene har sett dette som en av sine hovedoppgaver, selv om det har blitt skjøvet i bakgrunnen på grunn av deres daglige ”kamp for tilværelsen” mot de konservative. Kvinnelige parlamentsmedlemmer arbeider også hardt for å få kvinners rettigheter på dagsorden, men det er sjelden at de har fått forrang over mer presserende saker som økonomi og ”ytre trusler og fiender”. Dessuten har så godt som all lovgivning i liberaliserende retning blitt stanset som ”ikke-islamsk” i Vokterrådet.

Pådrivere i reformarbeidet kan regnes som særlig utsatte. Blant disse finner en studenter, reformpolitikere, intellektuelle, journalister og kulturarbeidere. Disse gruppene utsettes for et bredt register av overgrep. Arrestasjoner og vold mot demonstranter, stengninger og inndragelser av medier, rettssaker, stadige innkallinger til rettslige avhør, fengsling og mishandling av enkeltpersoner, er representative overgrep. På tross av årelang trakassering, fortsetter imidlertid det som ennå finnes av reforminnstilt presse å arbeide fra dag til dag.

Den utbredte vurderingen er at det i dag er vanskelig å se et reelt alternativ til det eksisterende regimet. Men det ytre presset på Iran er økende. USA står i spissen for presset og har samtidig uttrykt offisiell støtte til opprørernes krav om demokrati. EU slutter i økende grad opp om de fleste av disse kravene. Om dagens regime skulle vike plassen, vil alternative regimer kunne tenkes som enten et reformistisk regime, eller en mellomløsning.

3. Overføringsflyktninger fra Iran

Ankomster av overføringsflyktninger fra Iran de tre siste årene:

ÅR	ANTALL BOSATTE
2002	286
2003	239
2004 pr.1. august	43

De alle fleste flyktningene fra Iran har individuell flyktningbakgrunn. De har flyktet fordi de har blitt forfulgt av myndighetene og/eller blitt trakassert og mishandlet av mennesker i sitt nærmiljø. Mange har vært fengslet og blitt torturert over lengre tid i den perioden.

Av overføringsflyktningene fra Iran dominerer tre grupper: kurdere, bahaier og personer med tilknytning til en av de politiske organisasjonene Mojahedin-e Khalq, Fadai-ye Khalq eller Tudeh partiet. På slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet var mange av overføringsflyktningene militærnekttere og desertører. I denne perioden ble det derfor tatt en

⁵ ”Parlamentsval 2004” i Landguiden, Utrikespolitiska instituttet, Sverige.

god del enslige unge menn fra Iran. Det er også blitt tatt ut personer som har konvertert fra islam til kristendom. I de siste årene har det vært en økning av antall saker hvor forfølgelsesgrunnen er kjønnsbasert eller knyttet til personenes seksuelle legning. Det har også vært en økning av saker hvor flyktingene har religionen bahai. I 2004 har de fleste som er tatt ut på kvoten slekt i Norge, og en relativt stor andel er bahaier.

Hvert år har det blitt innvilget en mindre gruppe bahaier. I Norge er det et aktivt bahaisamfunn som har etablert ett nettverk for nyankomne bahaier.

4. Forholdene i Tyrkia

Av de iranere som har kommet på kvoten opp igjennom årene, har 43 % kommet via Tyrkia. 31% har kommet via Irak og 17% har kommet via Pakistan. De øvrige har kommet fra andre land i Midtøsten eller fra land i Sørøst Asia. I 2004 har alle innvilgede iranske overføringsflyktinger kommet via Tyrkia.

Iranere i Tyrkia får normalt ikke oppholdstillatelse, selv ikke hvis de har giftet seg med en tyrkisk borger. Flyktingene får kun være i landet så lenge de er under UNHCRs beskyttelse. De blir da tildelt en by hvor de skal oppholde seg. Det er for tiden ca 20 slike satelittbyer. Flyktingene må skaffe egne private boliger, og de har ikke anledning til å ta seg arbeid legalt. Flyktingene får en månedssats pr person av UNHCR som skal dekke bolig og mat. Barna får som oftest ikke noe godt tilbud om skolegang.

Flyktinger i Tyrkia kan bli arrestert og truet med uttransportering, som oftest fordi de har kommet inn i landet illegalt. De siste årene har Tyrkia gradvis reagert kraftigere overfor flyktinger som har kommet illegalt til landet.

Repatriering til Iran

Iranske myndigheter tar i utgangspunktet ikke imot personer som ikke returnerer frivillig. Immigrasjonsministeren har nylig understreket at noen endring på denne politikken heller ikke er i vente. Likevel forekommer det at det inngås avtaler mellom iranske og andre lands myndigheter om at Iran tar imot enkeltpersoner som blir returnert mot sin vilje. I slike tilfeller skal returnerte personer ha blitt holdt i forvaring på flyplassen i Teheran i opptil flere dager mens ID-sjekk blir foretatt. Politiske og religiøse dissidenter skal kunne risikere ytterligere undersøkelser og anklager reist mot dem for religiøse domstoler.

5 Konklusjon

Mange forfølges fortsatt i Iran på grunn av sin religion, etnisitet, politiske tilhørighet eller av andre grunner. UNHCR har fortsatt behov for å gjenbosette iranske flyktinger, spesielt fra Tyrkia, men behovet er noe mindre enn tidligere. Mange av de iranske flyktingene i Tyrkia har familiemedlemmer bosatt utenfor i Iran, mange av dem i USA. Iranske flyktinger som er aktuelle for gjenbosetting i Norge, er de med familie her i landet eller de uten familie i noe gjenbosettingsland.

UNHCR har ikke foreslått Iranere som en hovedgruppe for gjenbosetting for 2005, men UNHCR kan likevel presenteres enkeltsaker til Norge